

"בראשית" = 'בשלים הראשונים'

תגובה למאמרו של מ' ברויאר, שהתפרסם במגדים י"א

ברצוני להתייחס למאמרו של הרב ברויאר 'בריאת שמים וארץ', הן בתחביר הפסוקים א-ב של פרק א' בספר בראשית¹.

כבר בתחילת המאמר דוחה הרב ברויאר את דעתו של הרד"צ הופמן המבאר את פסוק ב - "והארץ היתה תהו ובהו" - **כמוקדם כרונולוגית** לבריאת שמים וארץ הנוכרת בפסוק א. פסוק ב מתקבל אז כמתאר את המצב הסטאטי ההתחלתי שהיה **עד** רגע הבריאה. הסבר כזה - טוען הרב ברויאר - הנו בלתי אפשרי לחלוטין: אם בא פסוק א ומלמדנו שאלוהים **ברא** את הארץ, לא ייתכן שפסוק ב ילמד את ההפך, דהיינו ש'הארץ' היתה קיימת עוד **קודם** שהחל תהליך הבריאה. מחמת סתירה פנימית זו המתקבלת לכאורה מתוך שיטתו של הרד"צ הופמן בא הרב ברויאר ומציע את הסברו שלו בהבנת הפסוקים.

בער אנוכי ולא זכיתי להבין את הדברים. על פרכה זו שהציג הרב ברויאר, שאגב, הועלתה בשעתה כבר על-ידי גונקל, השיב כבר, כמדומני, הרד"צ הופמן בעצמו. בפירושו לבראשית (בתרגום העברי, ראש עמוד כב) מבאר הוא את פסוק ב כך: והארץ - **לפני יצירתה** - הייתה תהו ובהו. כוונתו פשוטה: אותה הארץ, שנזכרה זה עתה בסוף הפסוק הקודם, ואשר עתידה להיברא ולהיקרא בשם זה מאוחר יותר, הייתה - לפני שאלוהים בראה - תהו ובהו (דהיינו חומר היולי שאף אותו ברא אלוהים - יש מאין - בתקופה קדומה יותר, שאיננה נדונה בפרק). אין להתפלא על כך שהפסוק קורא לה "ארץ" אף-על-פי שעדיין לא נבראה, שכן לא זו בלבד שדרך הלשון הטבעית להתבטא כך, דהיינו להתייחס אל עצמים על-פי מצבם ה**עתיד** - אלא שהתורה עצמה נוהגת כן, כגון הדוגמה המפורסמת בבראשית, י"ד, ז - "ויכו את כל שדה העמלקי", אף-על-פי שעדיין לא נולד עמלק קוראו כן, על שם העתיד (מובן שאין זה דרש בעלמא אלא הפשט הגמור של פסוק זה!). במקרה שלנו (בפרק א', תחילת פסוק ב) מתקבל כינוי זה - "הארץ" - ביתר הצדקה, שהרי מלה זו כבר נזכרה בסוף הפסוק הקודם, ואך טבעי יהיה הדבר להתייחס שוב במטבע לשון זו **לאותו עצם** שנזכר זה עתה בסוף הפסוק הקודם, ושמצבו **לפני בריאתו** מתואר בפסוק ב.

עוד יש להעיר בעניין שתי האפשרויות המקובלות להסבר יחסו של פסוק ב לקודמו. שתי אפשרויות אלו, של הרמב"ן ושל הרד"צ הופמן, מופרכות ונדחות מיד בתחלת המאמר, וכאן לא נותרת בידי הרב ברויאר הבכרה אלא להציע תחביר שונה ומהפכני

¹ מ' ברויאר, 'בריאת שמים וארץ', מגדים יא (תמוז תש"ן), עמ' 9-22.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

בביאור הפסוקים. אם ננקוט את שיטת רש"י שמלת בראשית נסמכת לאחריה (בראשית ברוא אלוהים את השמים ואת הארץ) תהינה שתי האפשרויות שנדחו תלויות בשאלה, כיצד להבין את עצם המלה "בראשית", דהיינו האם כוונת פסוק א היא: [מיד] אחרי ברוא אלוהים את השמים ואת הארץ, והארץ הייתה...; או שכוונתו היא: לפני ברוא אלוהים את השמים ואת הארץ, והארץ הייתה... ליתר דיוק: פסוק ב יתייחס אז למצב שהיה לפני בריאת שמים וארץ, ומפסוק ג ואילך מתפתחים העניינים מנקודת ההתחלה של הבריאה והלאה. לעניות דעתי, שתי אפשרויות אלו בביאור המלה "בראשית" - 'אחרי' או 'לפני' - אינן היחידות, ואם נדחו הן, לא נדחתה **האפשרות השלישית**, שהיא: **'בשלבים הראשונים שלי'**. אם אכן נסביר את "בראשית" באופן זה, ייושבו מיד ובלא קושי כל ההדורים שהציב הרב ברויאר מול שתי האפשרויות הראשונות. משמעות הפסוקים תהיה אז: בשלבים הראשונים של בריאת התבל, והארץ הייתה וכו'. מכיוון שנקודת זמן זו - "השלבים הראשונים של הבריאה" - אינה זמן מוגדר מבחינה תוכנית, נוכל בקלות לומר שפסוק ב, שהוא הרצף התחבירי של פסוק א (בין לשיטת רש"י בין לשיטת הרב"ע) מתייחס לאותה נקודת זמן שבה נבראה כבר הארץ (ונבראו המים) אך עדיין לא נברא שום דבר אחר! כך נוכל להבין הן את פסוק ב (גם אליבא דהרב ברויאר הסובר שהארץ אינה יכולה להיקרא ארץ לפני שנבראה) והן את הפסוקים המאוחרים שבהם מתוארת תחלת בריאתם של השמים.

משמעות זו של המלה בראשית, 'בשלבים הראשונים שלי', אינה זרה במקרא כלל וכלל. מצויה היא בו לפחות פעם אחת (ואולי אף שלוש פעמים). בירמיה, כ"ח, א נאמר: "ויהי בשנה ההיא **בבראשית ממלכת צדקיה** מלך יהודה בשנת [בְּשָׁנָה קרי] הרבעית **בחדש החמישי**". הרי שהפסוק קורא לשנה הרביעית לממלכת צדקיה: בראשית ממלכת צדקיה! בעל כורחנו נאמר שכוונת מלת "בראשית" כאן היא: בשלבים הראשונים של תקופת ממלכת צדקיה. גם את המלה "בראשית" המוזכרת שם בתחילת פרק כ"ו וכ"ז מעדיפים הפרשנים לבאר בדרך זו.

אמנם פרשנות זו של המלה "בראשית" במקרה הספציפי של המלה הפותחת את המקרא - אינה מקובלת כלל בין הפרשנים, שהרי כולם מצפים שהתורה תפתח בפסוק א **בתחילתה** של הבריאה, ולא בתקופה מעורפלת כלשהי היוצאת מרגעים מאוחרים יותר של הבריאה, אך כמובן שציפייה זו אינה בהכרח מוצדקת, שהרי רבים הם המודים שגם לפי פשוטו של מקרא, לפחות **המים** המוזכרים בפסוק ב נבראו **קודם** למעשה הבריאה הנוכר בפסוק א, ולא נזכיר כאן את בעלי שיטת החומר ההילי והתפיסות הידועות בקבלה.